

DIDAKTIKA E PËRKTHIMIT NË SHEKULLIN XXI: KURRIKULA DHE KOMPETENCA NË EPOKËN DIGJITALE

Doktorante Anna Maria Vasili

Departamenti i Gjuhës Angleze
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: anna.maria@unitir.edu.al

Prof. Dr. Viktor Ristani

Departamenti i Gjuhës Angleze
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: viktor.ristani@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE

Në shekullin XXI, transformimet teknologjike dhe proceset e globalizimit kanë ndryshuar rrënjësisht mënyrën se si konceptohet dhe praktikohet përkthimi. Didaktika e përkthimit, si fushë ndërdisiplinore, po përballlet me sfida të reja që lidhen me integrimin e mjeteve teknologjike, kompetencave digjitale dhe dimensioneve etike në trajnim. Ky artikull synon të analizojë evolucionin e kurrikulës së përkthimit dhe të identifikojë kompetencat kyçe që kërkohen në epokën digjitale. Përmes një rishikimi të literaturës dhe analizës krahasimore të qasjeve bashkëkohore vlerësohen modelet më efektive të formimit akademik. Gjetjet sugjerojnë se kurrikula e suksesshme duhet të kombinojë njohuritë teorike, aftësitë praktike, shfrytëzimin e mjeteve të inteligjencës artificiale, si dhe etikën. Artikulli përfundon me rekomandime konkrete për rishikimin e kurrikulave universitare, duke theksuar rëndësinë e zhvillimit të kompetencave ndërkulturore, digjitale dhe bashkëpunuese për përkthyesit e së ardhmes.

Fjalët çelës: didaktika e përkthimit, kompetenca digjitale, kurrikula, inteligjenca artificiale, epoka digjitale

ABSTRACT

Technological transformations and globalization have created the need for a profound revision of translation curricula in higher education. This article explores the latest challenges and trends in translation didactics, focusing on the competences required by the modern labor market: advanced linguistic and cultural skills, mastery of technological tools (including CAT tools, machine translation, and post-editing), and

interdisciplinary abilities (such as project management, intercultural communication, and ethical and critical skills). The study draws on practices from European and international universities, offering an overview of effective strategies for integrating technology into teaching. It argues that 21st-century didactics must move beyond the traditional model of text translation toward a holistic approach in which translation is understood as a professional, cultural, and technological practice. Ultimately, the article emphasizes the need for flexible and adaptive curricula that prepare future translators to meet the challenges of an ever-changing market.

Keywords: didactics of translation, digital competence, curriculum, artificial intelligence, digital era

1. Hyrje

Në dekadat e fundit, dinamika e komunikimit ndërkulturor ka marrë një dimension të ri për shkak të zhvillimeve teknologjike, digjitalizimit të informacionit dhe rritjes së kërkesës për shërbime përkthimore sa më të shpejta dhe të sakta. Përkthimi nuk është më vetëm një proces i bazuar në njohjen e dy gjuhëve, por një praktikë komplekse që përfshin përdorimin e mjeteve teknologjike, menaxhimin e burimeve dhe ndërveprimin me platforma globale. Si rrjedhojë, didaktika e përkthimit duhet të reflektojë këto ndryshime, duke ofruar kurrikula të përditësuara dhe kompetenca që i përgjigjen realiteteve të tregut.

Që nga fundi i shekullit të XX-të, studiues të ndryshëm kanë theksuar rëndësinë e kompetencës përkthimore si një konstrukt shumëdimensional që përfshin aftësi gjuhësore, kulturore, teknike dhe strategjike (PACTE Group, 2005). Në kontekstin aktual, kjo kompetencë duhet të rishikohet duke përfshirë aftësitë digjitale dhe njohuritë mbi përdorimin e inteligjencës artificiale dhe mjeteve të përkthimit me ndihmë të kompjuterit (CAT tools) (Rico, 2017). Për më tepër, përfshirja e teknologjive të reja ngre edhe çështje etike, si transparenca e proceseve, e drejta e autorit dhe ndikimi i inteligjencës artificiale në rritjen e aftësisë krijuese të përkthyesit (O'Hagan, 2016).

Qëllimi i këtij artikulli është të shqyrtojë didaktikën e përkthimit në shekullin XXI duke u përqendruar në dy dimensione kryesore: (1) transformimin e kurrikulave universitare në përputhje me zhvillimet teknologjike dhe (2) përcaktimin e kompetencave dhe aftësive që janë shumë të rëndësishme për përkthyesit në epokën digjitale. Artikulli mbështetet në rishikimin e literaturës së zgjeruar dhe në analizën krahasimore të modeleve pedagogjike të përdorura në kontekste të ndryshme akademike.

2. Qasja bibliografike

2.1 Didaktika tradicionale e përkthimit

Didaktika e përkthimit ka kaluar një proces të gjatë evolucioni. Në modelet tradicionale, fokusi kryesor ishte tek aftësia gjuhësore dhe përkthimi i tekstit i bazuar në teori leksiko-gramatikore. Për shumë vite, programet universitare e trajtonin përkthimin si një aftësi gjuhësore të zgjeruar dhe më pak si një kompetencë shumëdimensionale (Kelly, 2005). Kjo qasje, edhe pse krijoi bazat e formimit akademik, u kritikua për mungesën e përgatitjes praktike të studentëve për tregun real të punës (Király, 2012).

2.2 Koncepti i kompetencës përkthimore

Në vitet 1990–2000, u shfaq koncepti i “kompetencës përkthimore” si një konstrukt kompleks që përfshin njohuritë gjuhësore, kulturore, teknike dhe strategjike. Grupi PACTE (2005) e përkufizoi kompetencën përkthimore si një bashkëveprim të disa nënkompetencave: gjuhësore, ndërkulturore, instrumentale, strategjike dhe psiko-fiziologjike. Ky model shënoi një hap të rëndësishëm në drejtim të ndërtimit të kurrikulave që nuk kufizohen vetëm në aspektin gjuhësor, por zhvillojnë aftësi të plota profesionale.

2.3 Teknologjia dhe transformimi i didaktikës së përkthimit

Me zhvillimin e mjeteve të përkthimit të asistuar nga kompjuteri (CAT tools), bazave të të dhënave terminologjike dhe sistemeve të përkthimit automatik (machine translation, MT), didaktika e përkthimit u përball me nevojën për të përfshirë kompetenca teknologjike. Studimet e Király (2012) dhe Rico (2017) theksojnë se trajnimi i përkthyesve duhet të përfshijë përdorimin e teknologjive bashkëkohore, si dhe zhvillimin e aftësive për të menaxhuar projektet përkthimore në mënyrë bashkëpunuese. Kjo kërkon një ndryshim nga “klasa me mësimdhënie tradicionale” drejt një mësimdhënieje të bazuar në projekte dhe praktikë reale.

2.4 Kompetencat digjitale në shekullin XXI

Sipas European Masters in Translation (EMT, 2017), kompetencat e përkthyesit në shekullin XXI përfshijnë jo vetëm aftësitë gjuhësore dhe ndërkulturore, por edhe:

- kompetencën teknologjike (përdorimi i CAT tools, softuerët terminologjikë, platformat e përkthimit automatik);
- kompetencën menaxheriale (organizimi i projekteve dhe komunikimi me klientët);
- kompetencën digjitale (përdorimi i burimeve online, menaxhimi i të dhënave dhe siguria kibernetike).

Në këtë kontekst, studimet e Pym (2013) dhe O'Hagan (2016) tregojnë se përkthyesit e së ardhmes duhet të trajnohen jo vetëm si përdorues të teknologjisë, por edhe si ndërmjetës kulturorë dhe etikë, të aftë për të vlerësuar kufizimet dhe ndikimet e inteligjencës artificiale.

2.5 Inteligjenca artificiale dhe etika në përkthim

Me futjen e inteligjencës artificiale (AI) në përkthim, roli i përkthyesit po ndryshon nga “prodhues” në “përpunues” i teksteve. Ky realitet ka sjellë diskutime mbi rrezikun e humbjes së aftësisë krijuese, rënien e standardeve profesionale dhe sfidat etike (Kenny, 2017). Përkthyesit duhet të zotërojnë kompetenca që të bëhet e mundur të balancojnë përdorimin e teknologjisë me ruajtjen e cilësisë dhe të të drejtave të autorit.

2.6 Tendencat e reja pedagogjike

Literatura bashkëkohore sugjeron një zhvendosje nga mësimdhënia tradicionale drejt një pedagogjie të orientuar tek studentët, e bazuar në projekte dhe aftësi për zgjidhjen e problemeve (Kiraly, 2016). Kjo qasje i lejon studentët të punojnë në mjedise që imitojnë realitetin profesional, duke kombinuar aftësitë teorike me praktikën digjitale. Po ashtu, theksohet rëndësia e zhvillimit të kompetencave të buta (soft skills), si puna në grup, komunikimi ndërkulturor dhe aftësia për të mësuar në mënyrë të pavarur (Rico, 2017).

3. Metodologjia

Ky artikull mbështetet në një qasje teorike dhe analitike, duke kombinuar një rishikim të gjerë të literaturës me analizën krahasimore të modeleve didaktike të përkthimit në epokën digjitale. Qëllimi është të nxirren përfundime mbi zhvillimin e kurrikulave dhe kompetencave që janë të domosdoshme për përkthyesit e shekullit XXI.

3.1 Lloji i studimit

Studimi është i natyrës cilësore. Ai mbështetet në:

- ☐ analizën e literaturës akademike mbi didaktikën e përkthimit;
- ☐ shqyrtimin e raporteve evropiane mbi kompetencat përkthimore (p.sh., EMT framework);
- ☐ krahasimin e qasjeve tradicionale dhe bashkëkohore në trajnim.

Ky artikull nuk synon mbledhje të dhënash empirike, por ndërthur dhe sintetizon literaturën ekzistuese për të ndërtuar një kornizë konceptesh mbi didaktikën e përkthimit në epokën digjitale.

3.2 Burimet e të dhënave

Të dhënat janë siguruar kryesisht nga:

- ☐ artikuj akademikë të botuar në revista të indeksuara (p.sh. Meta, The Interpreter and Translator Trainer, Babel);
- ☐ monografi dhe libra që trajtojnë përkthimin dhe pedagogjinë e tij (O'Hagan, 2016; Kelly, 2005);
- ☐ raporte institucionale, si Korniza e Kompetencave të Programit Evropian të Masterit në Përkthim (EMT, 2017).

3.3 Korniza teorike

Artikulli mbështetet në tre korniza kryesore:

1. Modeli i kompetencës përkthimore i PACTE Group (2005), i cili ndan kompetencën në disa nënkomponentë;
2. Qasja e pedagogjisë së bazuar në projekte (Kiraly, 2012), e cila sugjeron që mësimdhënia e përkthimit të zhvillohet në kontekste sa më afër praktikës reale;
3. Perspektiva e integritit të teknologjisë dhe etikës në përkthim (Rico, 2017; O'Hagan, 2016).

Këto korniza ofrojnë bazën për të analizuar se si duhet të ndërtohet kurrikula e përkthimit dhe cilat kompetenca janë më të rëndësishme për epokën digjitale.

3.4 Qasja analitike

Metoda analitike e përdorur është analiza krahasimore e literaturës, e cila synon të:

- ☐ krahasojë modelet tradicionale dhe digjitale të didaktikës;
- ☐ identifikojë boshllëqet mes kërkesave të tregut dhe përmbajtjes së kurrikulës;
- ☐ propozojë kompetencat më të rëndësishme për përkthyesit e së ardhmes.

Në këtë mënyrë, metodologjia e studimit synon jo vetëm të ofrojë një panoramë të gjendjes aktuale, por edhe të sugjerojë rrugë të reja për zhvillimin e kurrikulave universitare.

4. Rezultatet dhe diskutimi

4.1 Kompetencat kyçe për përkthyesit në shekullin XXI

Nga analiza e literaturës rezulton se kompetencat e përkthyesit modern nuk mund të kufizohen vetëm në njohuritë gjuhësore. Përkundrazi, ato përfshijnë një paketë të gjerë aftësish që u përgjigjen sfidave të tregut dhe transformimeve teknologjike. Në përputhje me Kornizën e EMT (2017), kompetencat kryesore ndahen në:

- ☐ kompetencë gjuhësore dhe ndërkulturore, që mbetet thelbësore për çdo

- përkthyes;
- kompetencë teknologjike, e cila përfshin zotërimin e mjeteve CAT, bazave të të dhënave terminologjike dhe platformave të përkthimit automatik;
 - kompetencë digjitale, që lidhet me aftësinë për të kërkuar burime online, menaxhuar të dhëna dhe siguruar cilësinë e informacionit;
 - kompetencë menaxheriale dhe bashkëpunuese, e cila ka të bëjë me punën në projekte reale dhe komunikimin me klientët në kontekste ndërkombëtare;
 - kompetencë etike dhe kritike, e nevojshme për të marrë vendime mbi përdorimin e inteligjencës artificiale dhe për të garantuar cilësinë e përkthimit.

Këto kompetenca sugjerojnë se formimi i përkthyesve duhet të kombinojë aspektet tradicionale me aftësitë digjitale dhe menaxheriale, duke krijuar një profil të plotë profesional.

4.2 Përmirësimi i kurrikulës universitare

Analiza e modeleve pedagogjike tregon një zhvendosje graduale nga qasja tradicionale gjuhësore drejt një qasjeje të integruar dhe të bazuar në projekte. Kiraly (2012, 2016) thekson se mësimdhënia e përkthimit duhet të zhvillohet në mjedise që imitojnë praktikën reale të tregut, duke i lejuar studentët të përballen me projekte komplekse, menaxhimin e afateve dhe punën në grup. Në këtë drejtim, disa universitete evropiane tashmë kanë integruar module për redaktim të përkthimit automatik, menaxhim terminologjie, si dhe etikën e përkthimit digjital (Rico, 2017).

Megjithatë, sfida kryesore mbetet përshtatja e kurrikulave tradicionale që shpesh nuk pasqyrojnë realitetin profesional. Siç thekson Pym (2013), ekziston një hendek i qartë mes aftësive që mësohen në universitete dhe atyre që kërkon tregu i punës. Për ta kapërcyer këtë hendek, kurrikulat duhet të ripërditësohen duke kombinuar bazën teorike me praktika të orientuara drejt teknologjisë dhe projekteve reale.

4.3 Roli i inteligjencës artificiale në formimin e përkthyesve

Përfshirja e inteligjencës artificiale (IA) dhe përkthimit automatik (MT) në procesin e përkthimit ka sjellë ndryshime të mëdha në profesion. Përkthyesit e rinj nuk janë vetëm prodhues tekstesh, por edhe redaktorë dhe menaxherë të përmbajtjes së krijuar nga makina (Kenny, 2017). Kjo nënkupton se formimi i përkthyesve në nivelin universitar duhet të përfshijë krijimin e aftësive për redaktim, si dhe njohuri mbi kufizimet e sistemeve MT. O'Hagan (2016)

argumenton se aftësitë etike dhe të menduarit kritik janë po aq të rëndësishme sa aftësitë teknologjike, pasi përdorimi i IA-së ngre çështje që lidhen me cilësinë, origjinalitetin dhe autorësinë e tekstit.

4.4 Ndikimi i qasjes së mbështetur në projekte

Një nga gjetjet kryesore të analizës është se pedagogjia e bazuar në projekte është më efektive për përgatitjen e përkthyesve modernë. Përmes saj, studentët përfshihen në situata të ngjashme me ato të tregut të punës, ku mësojnë të përdorin mjete teknologjike, të bashkëpunojnë dhe të menaxhojnë afate reale. Studimet e Kiraly (2012) dhe Risku (2016) tregojnë se kjo metodë jo vetëm që zhvillon kompetencat teknike, por gjithashtu nxit aftësitë e buta (soft skills), si komunikimi ndërkulturor dhe puna në grup.

4.5 Diskutim

Nga analiza del qartë se didaktika e përkthimit në shekullin XXI duhet të konceptohet si një ndërthurje e aftësive tradicionale me ato digjitale. Kompetencat gjuhësore dhe ndërkulturore mbeten thelbësore, por nuk janë më të mjaftueshme. Në epokën digjitale, përkthyesi duhet të jetë një profesionist i shumanshëm, i aftë të përdorë teknologjinë, të marrë vendime etike dhe të punojë në mjedise bashkëpunuese.

Kjo kërkon një riformulim të kurrikulave universitare, duke përfshirë:

- ☐ module mbi inteligjencën artificiale dhe etikën e saj;
- ☐ trajnim në menaxhim projektsh dhe aftësi bashkëpunimi;
- ☐ përdorim të gjerë të teknologjisë në mësimdhënie;
- ☐ metoda të mbështetura në praktika reale dhe projekte të integruara.

5. Përfundime

Analiza e zhvillimeve në didaktikën e përkthimit në shekullin XXI tregon qartë se kurrikula tradicionale, e përqendruar kryesisht në aspektet gjuhësore, nuk është më e mjaftueshme për të përgatitur përkthyesit për tregun global të sotëm. Epoka digjitale ka sjellë transformime të thella që prekin mënyrën se si përkthyesit punojnë, mjetet që ata përdorin dhe pritshmëritë që kanë bashkëpunëtorët.

Gjetjet kryesore mund të përmbliidhen si më poshtë:

- ☐ Kompetencat përkthimore janë zgjeruar duke përfshirë jo vetëm aftësitë gjuhësore dhe ndërkulturore, por edhe kompetenca digjitale, teknologjike, menaxheriale dhe etike.
- ☐ Kurrikulat universitare po transformohen drejt një modeli më praktik, ku përdorimi i mjeteve teknologjike, inteligjencës artificiale dhe menaxhimit të projekteve po zënë një vend qendror.

- Pedagogjia e bazuar në projekte është provuar si një nga qasjet më efektive për të afruar procesin e mësimdhënies me realitetin profesional.
- Etika e përkthimit në epokën digjitale është një fushë që kërkon vëmendje të veçantë, pasi përdorimi i inteligjencës artificiale sjell dilema mbi origjinalitetin, autorësinë dhe cilësinë e tekstit.

Në përfundim, didaktika e përkthimit në shekullin XXI duhet të shihet si një fushë dinamike dhe shumëdimensionale, ku aftësitë tradicionale bashkohen me teknologjinë, etikën dhe bashkëpunimin në nivel global. Vetëm në këtë mënyrë përkthyesit e ardhshëm mund të jenë të përgatitur për sfidat e tregut ndërkombëtar dhe për rolin e tyre si ndërmjetës gjuhësorë dhe kulturorë në epokën digjitale.

BIBLIOGRAFIA

- European Masters in Translation (EMT). (2017). *EMT competence framework 2017*. European Commission, Directorate-General for Translation.
- KELLY, D. (2005). *A handbook for translator trainers: A guide to reflective practice*. St. Jerome Publishing.
- KENNY, D. (2017). Machine translation and translators: A meta-analysis. *Translation Spaces*, 6(1), 1–24.
- KIRALY, D. (2012). Growing a project-based translation pedagogy: A fractal perspective. *Meta: Journal des traducteurs*, 57(1), 82–95.
- KIRALY, D. (2016). Beyond the static competence impasse in translator education. *Trans-Kom*, 9(1), 66–88.
- O'HAGAN, M. (2016). *Massively open translation: Unpacking the potential of crowdsourcing in translation*. Routledge.
- PACTE Group. (2005). Investigating translation competence: Conceptual and methodological issues. *Meta: Journal des traducteurs*, 50(2), 609–619.
- PYM, A. (2013). *Translation skill-sets in a machine-translation age*. *Meta: Journal des traducteurs*, 58(3), 487–503.
- RICO, C. (2017). Training translators in the 21st century: New challenges and opportunities. *The Interpreter and Translator Trainer*, 11(2–3), 167–184.
- RISKU, H. (2016). Translationsmanagement: Interkulturelle Fachkommunikation im Informationszeitalter. In M. Olohan (Ed.), *Scientific and technical translation* (pp. 25–45). Routledge.